

ПРО ПРОТИДІЮ ВІЯВЛЕННЮ ЕКОНОМІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ

Протидія виявленню злочину полягає у його приховуванні. Акцентовано увагу на способах приховування економічних злочинів. Вказано, що характерною особливістю протидії виявленню економічних злочинів є вчинення інших (предикатних) злочинів для приховання основного злочину.

Противодействие выявлению преступления заключается в его сокрытии. Акцентировано внимание на способах сокрытия экономических преступлений. Указано, что характерной особенностью противодействия выявлению экономических преступлений является совершение других (предикатных) преступлений для сокрытия основного преступления.

Counteraction to crime exposure is in its concealment. Attention is paid to the ways of economical crimes' concealment. It is pointed out that a characteristic feature of counteraction to economical crimes exposure is committing other (predicative) crimes to conceal the main crime.

Характерною рисою економічних злочинів є висока латентність. Лише незначна їх частина виявляється, при цьому не всі порушені кримінальні справи закінчуються складанням обвинувального висновку. А ті, які надходять до суду, дуже часто повертаються на додаткове розслідування. Причинами такого стану справ нерідко є протидія виявленню та розслідуванню економічних злочинів.

На сьогодні протидія кримінального середовища починається на стадії підготовки і вчинення злочинів, охоплює стадію розслідування і судового розгляду, а також продовжується на стадії виконання вироку суду. Сучасна протидія розслідуванню зростає не тільки якісно (з'явилися нові форми, засоби і методи протидії), але і кількісно. У наш час правоохоронним органам протистоїть не тільки більш професійний та оснащений сучасними технічними засобами злочинець, а сукупність сил і засобів організованої злочинності. Саме активна та цілеспрямована протидія розслідуванню є однією з головних обставин, що ускладнюють правоохоронну діяльність з виявлення та розслідування злочинів.

Тож протидія виявленню та розслідуванню злочинів є одним з актуальних наукових і практичних питань, яке вимагає глибокого вивчення. Даною проблемою займалися такі вчені, як А. Ф. Волинський, А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, Н. С. Карпов, І. А. Ніколайчук, В. В. Трухачов, Р. М. Шехавцов, Б. В. Щур та ін. У роботах цих авторів містяться принципово важливі положення по

© Савчук Т. І., 2009

вивченню протидії розслідуванню. Але, на жаль, автори не досягли єдиної думки щодо визначення поняття та змісту такого напрямку злочинної діяльності, як протидія виявленню і розслідуванню злочинів. Тому визначення змісту та особливостей протидії виявленню економічних злочинів є метою даної статті.

У криміналістиці існують різні підходи до розуміння протидії кримінального середовища. Так, В. П. Корж вважає, що *протидія розкриттю та розслідуванню злочинів* являє систему завчасно запланованих чи вчинених під впливом ситуації, яка складалась, заходів безпеки злочинної діяльності на всіх її етапах, яка здійснюється злочинцями та іншими заінтересованими особами з метою ухилення від кримінальної відповідальності на всіх стадіях кримінального судочинства [1, с. 457]. Р. М. Шехавцов розглядає протидію розслідуванню як вид цілеспрямованої поведінки суб'єктів злочину, інших зацікавлених осіб, яка виражається у поодинокі вчинюваних умисних діях або у формі структурно складної умисної діяльності, спрямованої відповідно на приховування, зміну, знищення інформації, що має доказове значення, а також її носіїв з метою перешкоджання встановленню обставин вчиненого злочину та винності причетних осіб [2, с. 9].

Проблема протидії правоохоронним органам у боротьбі зі злочинністю не нова, вона існувала завжди і мала цілком закономірний характер. Це обумовлено самою сутністю розслідування злочинів, в якому проявляється протистояння двох видів людської діяльності: 1) діяльності слідчого, який прагне встановити істину; 2) діяльності злочинця, який прагне приховати істину, щоб уникнути відповідальності. Але для позначення дій злочинця у криміналістичній літературі використовуються різні поняття: «протидія розслідуванню», «приховування злочину», «протидія викриттю та розслідуванню», «протидія встановленню істини» та ряд інших.

Наприклад, В. К. Лисиченко, Р. М. Шехавцов користуються терміном «протидія розслідуванню», і пропонують розділити її за спрямованістю, характером і способом здійснення на два варіанти:

1) виконувана в процесі підготовки і вчинення злочинів, основне завдання якої в усуненні (прихованні) або суттєвому обмеженні слідчої інформації про подію злочину та причетних до нього осіб, що може потрапити до рук правосуддя (знищення слідів, «не заищення» свідків вчинення злочину, заходи щодо спрямування слідства хибним шляхом і т. д.);

2) здійснювана у процесі розслідування вчинюваних злочинів (втручання в розслідування злочину з метою примушення працівників органу дзнання, досудового слідства, прокуратури, суду до прийняття рішень і провадження слідчих дій, що не відповідають процесуальним вимогам) [3, с. 58].

А. Ф. Волинський та В. П. Лавров використовують термін «протидія розкриттю та розслідуванню злочинів». Цим терміном вони позначають сукупність протиправних та інших дій злочинців і пов'язаних з ними осіб, спрямованих на перешкоджання встановленню істини правоохоронними органами в їх діяльності щодо виявлення, розкриття та розслідування злочинів [4, с. 95]. Тож бачимо, що даний вид злочинної діяльності (протидія) охоплює і такий важливий напрям правоохоронної діяльності, як виявлення злочинів.

Р. А. Степанюк також пропонує для позначення цього виду злочинної діяльності користуватись поняттям «протидія викриттю і розслідуванню злочинів». До цієї діяльності автор пропонує включати умисні діяння, які вчиняються до виявлення злочину і початку кримінально-процесуальної діяльності (протидія викриттю злочину), а також умисні діяння, котрі вчиняються після початку кримінально-процесуальної діяльності (протидія розслідуванню) [5, с. 111].

Заслугує на увагу позиція Е. У. Бабаєвої, яка визначає протидію виявленню злочину як активну умисну діяльність особи або осіб, які готують, вчиняють або вчинили злочин, спрямовану на те, щоб його не було виявлено та розкрито [6, с. 6].

На нашу думку, *протидія виявленню злочину* полягає у його приховуванні, тобто діях осіб, спрямованих на утаювання, знищення, маскування або фальсифікацію інформації (її носіїв), що вказує на факт вчинення злочину.

Р. С. Белкін називає наступні способи приховування злочинів: 1) утаювання інформації та (або) її носіїв (приховування предмета посягання, речових доказів, грошей та цінностей, нажитих злочинним шляхом, інших об'єктів – джерел інформації; умовчання, неповідомлення запитуваних відомостей); 2) знищення інформації та (або) її носіїв, у тому числі слідів злочину; 3) маскування інформації та (або) її носіїв з метою зміни уявлень про спосіб учинення злочину, особу винного; 4) фальсифікація інформації і (або) її носіїв, тобто слідів та інших речових доказів; повна або часткова підробка документів; підміна, дублювання об'єктів; часткове знищення об'єкта з метою зміни його зовнішнього вигляду; 5) змішані способи приховування злочинів – інсценування злочинів [7].

Заслугує на увагу і такий спосіб приховування, як вчинення іншого злочину. І. А. Ніколайчук виділяє такі види приховування злочинів шляхом вчиненням інших злочинів: корупційні способи приховування злочинів; легалізація (відмивання) злочинних доходів; підпал як засіб приховання злочину; контрабанда як засіб легалізації злочинного результату та інші злочинні дії з приховання злочинів [8, с. 154].

Вважаємо, що саме останній спосіб дій є найбільш характерним для приховування економічних злочинів. Економічні злочини не вчиняються поодинокі. Зазвичай це комплекс злочинів, об'єднаних загальною метою. В цьому злочинному комплексі виділяють основні та підпорядковані злочини. Основний злочин виражає загальну мету злочинної діяльності, а підпорядковані – є своєрідними етапами досягнення цієї мети. Вчинення підпорядкованого злочину може слугувати певним прийомом приховування основного злочину. Такий прийом може бути використаний злочинцями як перед вчиненням основного злочину, так і після його вчинення. На початку своєю злочинною діяльністю злочинці намагаються створити, по-перше, умови для вчинення основного злочину, а по-друге – замаскувати його, надавши вигляду, наприклад, законної господарської операції. Після досягнення злочинної мети дії злочинців спрямовані виключно на приховання слідів своєї злочинної діяльності і тим самим протидію виявленню основного злочину.

Отже, зазвичай для приховання економічних злочинів вчиняються, наприклад, такі злочини, як фіктивне підприємництво; легалізація (відмивання) грошових коштів або іншого майна, здобутих злочинним шляхом; доведення підприємства до банкрутства; підроблення документів, печаток, штампів і бланків, їх збут і використання підроблених документів; фіктивне банкрутство; незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, обладнанням для їх виготовлення, а також злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж.

Важливе дослідження способів приховування економічних злочинів провів А. Ф. Волобуєв, який пропонує розділити їх на дві групи:

1) способи і прийоми приховування під час підготовки і вчинення злочинів;

2) прийоми приховування злочинів після їх вчинення [9, с. 63, 68].

Щодо першої групи даних автор виділяє наступні прийоми приховування, які використовуються злочинцями на стадії підготовки і вчинення економічних злочинів:

1) утворення фіктивних підприємств для вчинення економічних злочинів та «відмивання» коштів, здобутих злочинним шляхом;

2) фальсифікація засновницьких документів для приховування дійсної мети створеного підприємства і утруднення розшуку його засновників;

3) призначення на посади в підприємницьких структурах некомпетентних, раніше судимих, психічно хворих чи матеріально

залежних і психологічно слабких осіб з перекладенням на них відповідальності за вчинені правопорушення;

4) укладання різноманітних фіктивних угод;

5) фальсифікація банківських документів, порушення вимог відповідних нормативних актів, що регулюють їх використання, з метою утворення фіктивних грошових коштів чи інших умов для розкрадання з поясненням цих фактів при перевірках (ревізіях) «недоглядом», «упущенням» з боку окремих посадових осіб, службовців підприємства і банку;

6) підробка платіжних документів і анонімна їх доставка до банку з метою утруднення розшуку та ідентифікації виконавців злочину;

7) внесення змін в електронні документи, комп'ютерні програми з наступним їх поясненням як технічних збоїв у роботі комп'ютерної системи;

8) імітація господарської діяльності та виконання взятих на себе зобов'язань з боку посадових осіб фіктивно утворених чи дійсних компаній [10, с. 95].

До даного переліку можна додати наступні прийоми приховування економічних злочинів:

– використання кореспондентських рахунків, через які гроші переказуються на основі експортно-імпортних контрактів;

– оформлення договірних умов, які дозволять злочинцям трактувати їх у вигідному для себе плані, розпливчастість формулювань про відповідальність сторін угоди, відсутність домовленостей з банком про механізм поточного контролю за виконанням договору [11, с. 46, 54].

До прийомів приховування економічних злочинів після їх вчинення слід віднести:

1) знищення бухгалтерських та інших документів, в яких залишилися сліди злочинної діяльності;

2) відмова в наданні контролюючим та правоохоронним органам тієї чи іншої інформації (документів) з посиланням на комерційну чи банківську таємницю;

3) фальсифікація окремих документів (протоколів рішень загальних зборів акціонерів, балансу, звіту підприємства тощо);

4) включення до складу ревізійних комісій довірених осіб чи підкуп окремих її членів під час проведення перевірок і ревізій;

5) умисне доведення підприємства до банкрутства [9, с. 68–69];

6) інсценування викрадення, пошкодження документів під час проведення перевірок фінансово-господарської діяльності підприємства, установи;

7) обмова ревізора у вчиненні протизаконних дій з метою відкриття його з перевірки цього підприємства [3, с. 108];

8) багаторазовість фінансових операцій для завуалювання злочинної діяльності.

Вибір того чи іншого способу приховування злочину обумовлений вибором способу вчинення основного злочину, а також зовнішніми та внутрішніми факторами (об'єктивними умовами середовища, особливостями особи злочинця, характером об'єкта і предмета злочинного посягання, технічною оснащеністю, наявністю співучасників, особливостями місця, часу і обстановки приховування злочину).

Підсумовуючи викладене, можна дати визначення *протидії виявленню злочину* як умисним діянням, спрямованим на утаювання, знищення, маскування або фальсифікацію інформації (її носіїв), які здійснюються до виявлення злочину і початку кримінально-процесуальної діяльності. Характерною особливістю протидії виявленню економічних злочинів є приховування основного злочину шляхом вчинення інших злочинів (підпорядкованих), що суттєво впливає на діяльність оперативного-розшукових і слідчих підрозділів. Зокрема, це проявляється на стадії порушення кримінальної справи і проведення певних перевірочних дій під час оцінки первинного матеріалу.

Список літератури: 1. Корж В. П. Теоретические основы методики расследования преступлений, совершаемых организованными преступными образованиями в сфере экономической деятельности : [монография] / В. П. Корж. – Х. : Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2002. – 505 с. 2. Шехавцов Р. М. Формы та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза» / Р. М. Шехавцов. – К., 2003. – 21 с. 3. Лисиченко В. К. Проблеми теорії та практики подолання протидії розслідуванню окремих різновидів злочинів, вчинених організованими групами, злочинними організаціями : [монографія] / В. К. Лисиченко, Р. М. Шехавцов. – Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2009. – 304 с. 4. Вольнский А. Ф. Организованное противодействие раскрытию и расследованию преступлений (проблемы теории и практики) / А. Ф. Вольнский, В. П. Лавров // Материалы науч.-практ. конф. «Организационное противодействие раскрытию и расследованию преступлений и меры по его нейтрализации», (Руза, 29–30 окт. 1996 г.). – М. : ЮИ МВД России, 1997. 5. Степанюк Р. Л. Методика розслідування злочинів, пов'язаних з порушенням бюджетного законодавства : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Степанюк Руслан Леонгійович. – Х., 2004. – 261 с. 6. Бабаева Э. У. Противодействие предварительному расследованию и пути его преодоления / Бабаева Э. У. – М. : Щит-М, 2001. – 147 с. 7. Белкин Р. С. Противодействие расследованию и пути его преодоления криминалистическими и оперативно-розыскными средствами и методами // Криминалистическое обеспечение деятельности криминальной милиции и органов предварительного расследования / под ред. Т. В. Аверьяновой и Р. С. Белкина. – М. : Новый Юрист, 1997. – С. 134–136. 8. Николайчук И. А. Соккрытие преступления как форма противодействия расследованию : [монография] / Николайчук И. А. ; под ред. Р. С. Белкина. – М. : Мегатрон XXI, 2000. – 233 с.

9. Протидія економічній злочинності / [Орлов П. І., Волобуєв А. Ф., Осика І. М. та ін.] – Х. : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 568 с. 10. Волобуєв А. Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна у сфері підприємництва: [навч. посіб.] / А. Ф. Волобуєв ; за ред. проф. О. М. Бандурки. – Х. : Рубікон, 2000. – 272 с. 11. Головіна В. П. Основи методики розслідування легалізації (відмивання) грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, з використанням кредитно-банківської системи : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Головіна Валерія Петрівна. – К., 2004. – 172 с.

Надійшла до редколегії 29.10.2009

УДК 344.541

С. А. Шалгунова

ТИПОЛОГІЯ СЕРІЙНИХ СЕКСУАЛЬНИХ ЗЛОЧИНЦІВ: «СИТУАТИВНИЙ», «СЕКСУАЛЬНИЙ МАНІЯК», «СИЛОВИК»

Розглянуто кримінологічні типи серійних сексуальних злочинців на основі вивчення матеріалів більше 500 кримінальних справ.

Рассмотрены криминологические типы серийных сексуальных преступников на основе изучения материалов более 500 уголовных дел.

Criminological types of serial sexual criminals are researched on the basis of more than 500 criminal cases study.

Вивчення осіб сексуальних злочинців у кримінологічній науці пов'язується із систематизацією та поділом на певні групи притаманних їм ознак. Здійснення типології осіб сексуальних злочинців, виступаючи передумовою подальшої діяльності з індивідуального запобігання сексуальних злочинів, пов'язане з розробкою актуальної проблеми прогнозування індивідуальної злочинної поведінки. Особливої важливості набувають питання прогнозування серійних злочинців.

При вивченні таких осіб на перше місце виступають вчинені ними злочини, що мають схожі ознаки. Зважаючи на те, що серійний сексуальний злочинець ретельно готується до вчинюваних нападів, виявити його та до певної міри спрогнозувати майбутню поведінку, або час чи місце вчинення злочину можна з використанням психологічних знань. Прикладом їх використання з метою виявлення пошукових ознак злочинця є розроблена зарубіжними авторами [1, с. 43–51] типологія серійних сексуальних вбивць, котра стала результатом тривалих психолого-криміналістичних досліджень великого обсягу фактичного матеріалу по насильницьких (у тому числі й серійних сексуальних) злочинах.

Автори даної типології по можливості намагалися відтворити особливості психіки людини за результатами її діяльності. Сліди